

**Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej *Płeć awangardy*,
zorganizowanej przez Instytut Nauk o Literaturze Polskiej
im. Ireneusza Opackiego Uniwersytetu Śląskiego
w dniach 25–27 października 2017 roku w Katowicach**

Zorganizowana w dniach 25–27 października 2017 roku przez Instytut Nauk o Literaturze Polskiej im. Ireneusza Opackiego Ogólnopolska Konferencja Naukowa *Płeć awangardy* stanowiła zaproszenie do podjęcia interdyscyplinarnej refleksji nad niemal nieobecnym na gruncie polskiej humanistyki zagadnieniem relacji płci i awangardy. Pytając o „płeć awangardy”, organizatorki i organizatorzy chcieli zastanowić się, na ile praktyki awangardowe umożliwiają reinwencję takich instytucji pojęciowych, jak „kobieta” i „mężczyzna”, a na ile przechowują i utrwalają tradycyjny model urządzenia płci, nie ograniczając się jednak tylko do zagadnienia obecności czy raczej (zwłaszcza w polskiej literaturze i sztuce) nieobecności „kobiecej awangardy” oraz pytań o powody niewielkiej aktywności kobiet jako autorek eksperymentatorskich gestów. Równie interesujące wydają się w tej perspektywie awangardowe konstrukty kobiecości i męskości, jakie obserwować możemy w literaturze i sztukach plastycznych, a zwłaszcza w awangardowych manifestach oraz innego typu wypowiedziach o charakterze metaartystycznym. Podjęcie tematu „płci awangardy” miało skłonić również do prześledzenia w tej perspektywie założeń teoretycznych i filozoficznych dyskursów, zarówno tych należących do historii zachodniej myśli feministycznej, jak i tych rozwijających różne teorie (neo)awangardy. Organizatorzy zaproponowali bardzo szerokie rozumienie pojęcia awangardy – jako spektrum praktyk dyskursywnych (politycznych, społecznych, historycznych, językowych, erotycznych, artystycznych), za których pośrednictwem płciowość może być artykułowana. Ważna dla tego rodzaju rozważań była specyfika awangard historycznych, neoawangardy, ale i aktualnych konsekwencji oddziaływania awangardowego myślenia na literaturę i sztukę. Konieczne było więc także określenie szerokich ram czasowych – rozważaniami objęto zjawiska XX i XXI wieku – oraz rozszerzenie obszaru zainteresowania na wszystkie dziedziny artystycznej aktywności z uwagą na wyjątkowy charakter awangardowego gestu, wymierzanego stale w istniejące instytucje i definicje sztuki. Charakterystyczny kosmopolityzm awangardy narzucił z kolei konieczność zniesienia narodowych ram refleksji.

Konferencję otworzył dyrektor Instytutu Nauk o Literaturze Polskiej im. Ireneusza Opackiego prof. dr hab. Krzysztof Uniłowski, który swoje rozważania rozpoczął od omówienia awangardy muzycznej, a następnie ukazał szerokie spektrum problemów, jakie stwarza próba usytuowania tego, co uznane za awangardowe, w perspektywie relacji płci. W panelu rozpoczynającym sesję zestawione zostały z sobą wystąpienia, z których wyłaniały się specyficzne typy funkcjonowania kobiecych autorek w obszarze dwudziestowiecznych praktyk eksperymentalnych oraz różne obrazy feministycznej sztuki awangardowej. Temat niewielkiej obecności kobiecych autorek w kręgu Nowej Sztuki podjęła dr Iwona Boruszkowska (UJ), która przedstawiła sylwetki najciekawszych artystek i mianowała je – mimo ich drugoplanowej roli – „akuszerkami awangardy”. Następnie dr hab. Alina Świeściak, prof. UŚ (UŚ), dr hab. Anna Kałuża (UŚ) oraz dr Edyta Frelik (UMCS) kolejno dokonały analiz kulturowych fenomenów fotografii Natalii LL, malarstwa Georgii O’Keeffe oraz performansów autorstwa Evy i Franca Mattes, eksplorowały relacje pomiędzy nowością i powtórzeniem oraz ukazywały interwencyjny i zarazem subwersywny potencjał badanych artystycznych realizacji. Szczególnie widoczny stał się w tych wystąpieniach performatywny charakter omawianych zjawisk, który w zaprezentowanych eksperymentach artystycznych przejawiał się przede wszystkim jako specyficzne, awangardowe wytwarzanie płci.

Drugi panel miał na celu przeniesienie uczestników obrad z obszaru dyskursu estetyki do teoretycznych konceptualizacji feministycznej awangardy. Pierwszej próby owej konceptualizacji podjęła się dr Anna Chromik (UŚ), która zaprezentowała etyczny potencjał sztuki jako przestrzeni granicznej w twórczości Brachy Ettinger. Kolejne wystąpienia – dr Katarzyny Szopy (UŚ) i mgr Klaudii Śnioszek (UŚ) – poświęcone były rewizji i krytycznemu odczytaniu francuskiej strategii pisarskiej *écriture féminine*, osadzonej przez referentki w szerokim teoretycznym kontekście.

W ostatniej z zaplanowanych na pierwszy dzień obrad sesji mieliśmy do czynienia z dwugłosem na temat autobiograficznego charakteru kobiecych awangardowych praktyk artystycznych. Referentki: dr Anna Pekaniec (UJ) i mgr Aleksandra Grzemska (US), które poddały analizie twórczość Gertrudy Stein, Ewy Kuryluk, Ewy Partum oraz innych artystek, ujawniły specyficzny wymiar awangardowych autobiografii. W zamykającym tę część obrad referacie Paweł Kaczmarek (UWr) przybliżył fenomen Kibbo Kift, wskazał na zaskakujące sąsiedztwo feministycznych i antyfeministycznych pierwiastków artystycznego i społecznego programu tej grupy. Obrady zamknął wykład gościnny wygłoszony przez dr. Tomasza Załuskiego (UŁ), zatytułowany *Kobieta walcząca o pozycję w polu pro-*

dukcji artystycznej. *Samoidentyfikacja, samoorganizacja i samoemancypacja według Ewy Partum.*

Poranna sesja drugiego dnia konferencji w całości poświęcona została współczesnej poezji eksperymentalnej. Uczestnicy panelu: dr Krzysztof Hoffman (UAM), dr hab. Joanna Orska (UWr), dr Marta Koronkiewicz (UWr), wygłosili referaty na temat poezji Krystyny Miłobędzkiej i Muriel Rukeyser. Druga część obrad tego dnia przyniosła jednak badawczą reorientację. Do tej pory wystąpienia uczestników konferencji skoncentrowane były przede wszystkim na specyficznej obecności kobiet w obszarze awangardy czy feministycznym wymiarze awangardowych praktyk artystycznych i teoretycznych; centralne miejsce w obszarze refleksji nad płcią awangardy podczas drugiej części obrad zajęły konceptualizacje męskości w prozie przed- i międzywojennej. Swoje referaty zaprezentowali dr Błażej Warkocki (UAM), analizujący relacje płci i władzy w opowiadaniach Witolda Gombrowicza, oraz dr Maciej Duda (US), prezentujący formy uczestnictwa mężczyzn w ruchach emancypacyjnych. Temat konceptualizacji zarówno męskości, jak i kobiecości podjęty został również podczas panelu dyskusyjnego z udziałem zaproszonych gości; dr Tomasz Załuski, dr hab. Joanna Orska, dr hab. Paweł Zawojski, prof. UŚ, i dr Maciej Duda na prośbę prowadzącej panel dr hab. Aliny Świeściak, prof. UŚ, próbowali zarysować możliwe ścieżki interpretacji, biorące swój początek w hasło przewodnim konferencji „płeć awangardy”. Zderzenie różnych optyk badawczych, stanowisk i metodologii ujawniło jednak swoisty impas wynikający z wyraźnego rozmiłowania się aparatów krytycznych badaczy z kręgu *gender studies* oraz badaczy zajmujących się teorią i historią awangardy. Wszyscy uczestnicy panelu zgodzili się, że dążenie do przekroczenia owego impasu powinno stanowić właściwy cel konferencji.

Po zakończeniu dyskusji referencji i referentki kontynuowali analizy literackich projektów awangardowych: dr Lucyna Marzec (UAM) zaprezentowała koncepcję rytmu w poezji Kazimiery Iłakowiczówny, a dr Tomasz Kaliściak (UŚ) podjął się analizy języka poezji Mirona Białoszewskiego w perspektywie płci. W ostatniej sesji tego dnia poezja ustąpiła miejsca prozie, a swoje referaty zaprezentowali dr hab. Wojciech Śmieja (UŚ), dr Przemysław Kaliszuk (UMCS) i mgr Andrzej Śnioszek (UŚ).

Trzeci dzień obrad konferencyjnych otworzył panel poświęcony analizom manifestów artystycznych, w którym udział wzięli dr Mikołaj Marcela (UŚ) oraz mgr Maja Staśko (UAM). Referat dr. Marceli poświęcony był przedwojennym awangardom artystycznym w kontekście teorii posthumanistycznych i cyborgicznym manifestom płciowości, mgr Staśko zaś zaprezentowała analizę futurystycznych i postfuturystycznych manifestów poetyckich na

przykładzie relacji między eksperymentatorskim gestem a seksizmem, dyskryminacją i wykluczeniem. Druga sesja, w której swoje wystąpienia zaprezentowali dr Mateusz Skucha (UJ), dr Monika Świerkosz (UJ) oraz mgr Marzena Boniecka (UŚ), poświęcona była młodopolskim poetkom preawangardowym oraz awangardowym nurtom w prozie kobiecej dwudziestolecia międzywojennego (Stanisława Przybyszewska i Aniela Gruszecka).

Sesja zamykająca konferencję zogniskowana była wokół relacji płci w odniesieniu do awangardy historycznej, a dr Marta Baron-Milian (UŚ), dr hab. Paweł Majerski (UŚ) oraz mgr Kasper Pfeifer (UŚ) uczynili jej bohaterami między innymi takich poetów, jak Aleksander Wat, Bruno Jasiński i Tadeusz Peiper, których twórczość odczytana została w perspektywie kategorii skandalu, szoku i prowokacji, kolejnych prób kwestionowania mieszczańskich stereotypów płciowych czy awangardowej poetyki erotyzmu. Ostatni referat, wygłoszony przez mgr. Dezyderego Barłowskiego (UJ), poświęcony był awangardowej twórczości pisarzy amerykańskiej formacji Beat Generation, szczególnie twórczości Williama Burroughsa.

Obrady ujawniły wiele ciekawych, trudnych do zniesienia napięć pomiędzy aparatem pojęciowym krytyki feministycznej a teoriami awangardy. Otworzyły również bardzo wiele pytań zogniskowanych, z jednej strony, wokół problemu płciowej ekskluzywności i swoistego paradoksalnego patriarchalnego konserwatyizmu awangardy, możliwego istnienia „kobiecej” awangardy, a z drugiej – wokół feministycznych projektów awangardowych i emancypacyjnego potencjału neoawangardy. Wyjątkowo istotne okazało się dla wielu prelegentów również awangardowe pragnienie zmiany społecznej – realizowane zarówno poprzez samozniesienie sztuki, jak i poprzez troskę o jej autonomię – które stanowić miałyby punkt wyjścia nowego programu organizacji społecznej, opartej na genderowej sprawiedliwości i równości partycypacji we wszystkich sferach życia społecznego, politycznego i kulturowego. Pytania o to, jak awangarda miałaby przekształcać świat, wiążą się z pytaniem o udział, jaki będą miały w tej zmianie ciała w ich dążeniu do poszerzenia ram i relacji pojęciowych.

Marta Baron-Milian, Katarzyna Szopa